
Puhdasta ideologista aivopesua

Jari Leskinen: Kohti sosialismia! Pirkkalan peruskoulun marxilainen kokeilu 1973–75. Kustannusosakeyhtiö Siltala 2016. 444 s. ISBN 978-952-234-326-0.

Aloitin peruskoulun vuonna 1976 ja 1970-luvun lopulla pienen kaupunkikoulumme kolmannen ja neljännen luokan oppilaat kutsuttiin katsomaan elokuvaa toiseen luokkaan. Tarjolla oli mykistäviä elokuvia. Eteemme piirtyi iloisia lapsia, jotka harjoittelivat ja urheilivat uusissa ja tyylikkäässä urheiluhalleissa sekä opiskelivat hienoissa kouluissa hymynkare huulillaan. Muistan, kuinka vaikuttuneita olimme nähdystä.

En muista, kuinka filmejä käsiteltiin oppitunneilla, mutta aina silloin tällöin niitä kokoonnuttiin yhdessä

katselemaan. Sitten vaihdoin koulua, eikä uuden koulun toimintakulttuuriin kuulunut neuvostopropagandan katselu. Päinvastoin. 1930- ja 1940-luvuilla seminaaria käynyt ja eläkeiän kynnykselle sinnitellyt mies-opettaja edusti täysin vastakkaista aatemaailmaa.

Koulu oli tiukasti sidottu poliittiseen taisteluun 1970-luvulla, vaikkei se lapsen silmiin siltä näyttänyt-kään. Yllättävää kyllä, tuo ristivetojen ja poliittisen taistelun kenttä on ollut varsin tutkimaton kasvatus-historiallinen alue historiantutkimuksemme kentässä, lukuun ottamatta itse peruskoulu-uudistusta. Oikeastaan vain Paavo Kärenlammen¹ väitöskirja 1970-luvun kouludemokratiakokeilusta on edellä kuvatussa mielessä syväluotaus 1970-luvulla akuuttiin kysymyksen koulun tulevaisuuden suunnasta.

Jari Leskinen palaa 1970-luvulle teoksessaan *Kohti sosialismia! Pirkkalan peruskoulun marxilainen kokeilu 1973–75*. Se on eräänlainen jatke Leskisen 2000-luvun alussa tekemälle löydölle. Tutkiessaan Sotavahinkoyhdistyksen historiaa², Leskinen törmäsi Vapaan koulutuksen tukisäätiöön. Se oli 1970-luvulla perustettu oikeistolainen verkosto, joka toimi ”maan alla” eli sen olemassaolosta ei julkisesti tiedetty. Sen keskeinen tehtävä oli vastustaa vasemmiston koulutuspolitiikkaa, jonka säätiön jäsenet näkivät uhkana suomalaisen yhteiskunnan vakaudelle.

Tunnetuin vasemmistolainen koulutuskokeilu toteutettiin Pirkkalassa vuosina 1973–1975. Kouluhallituksen rahoittaman kokeilun perustan muodosti Tampereen yliopiston tutkijaryhmä PETO (peruskoulun toimivan opetussuunnitelman projekti) ja heidän suunnitelmansa vahvasti marxilaiseen maailmankuvaan tukeutuvasta opetuksesta, jonka tunnetuin opetusmateriaali oli viidesluokkalaisille tehty historian opetusmoniste. Tutkimusryhmä PETOa johtivat psykologian professorit Tapio Nummenmaa sekä Annika Takala. Kouluhallituksen kokeiluhankkeeksi se puolestaan päätyi siksi, että kouluhallituksen keskeisillä paikoilla istui vasemmistopoliitikkoja, etunenässä pääjohtaja Erkki Aho.

Leskisen tutkimuksen rakenne muistuttaa rikostutkimuksen kaavaa eli ensin tutkitaan, onko kyse ”rikoksesta” ja sen jälkeen selvitetään asianomaisten toiminta ennen ”rikosta”. Aluksi Leskinen avaa lukijalle keskustelun keväältä 1975. Tuolloin, Pirkkalan kokeilun tullessa julkisuuteen, niin poliitikot, tiedemiehet kuin tavalliset kansalaiset kummastelivat ja hämmäs-

telivät vahvan ideologisen, aivopesuun tähtäävän opetuskokeilun olemassaoloa. Julkisen keskustelun käynnisti kokoomuksen kansanedustaja Kullervo Rainio, joka oli myös Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian professori. Rainio kummasteli eduskunnassa erityisesti historian opetuksen avulla tapahtuvaa yksipuoleista, salaista toimintaa. Sundqvist antoi opetusministerinä vastineen, jossa hän muiden tavoin irtisanoutui kokeilusta. Kokeilussa mukana olleet tahot siirtelivätkin vastuuta toinen toisilleen.

Julkisen myrskyn jäljiltä Leskinen lähtee rakentamaan lukijalle kuvaa tapahtumista, jotka johtivat opetuskokeiluun sekä niiden taustalla olleista tavoitteista. Rakenne on toimiva, samoin Leskisen tapa kuljettaa kynäänsä sujuvasti ja lukijaystävällisesti, vaikkakin keskeisten toimijoiden motiiveja toistetaan hanakasti eli liikaa. Olo on välillä kuin lukisi dekkaria tai rikoskertomusta, jossa on opetus. Se, ketkä olivat hyviä ja ketkä pahoja, ei tässä teoksessa jää epäselväksi. Tähän liittyikin teoksen suurin ongelma eli Leskisen tulkinnan luotettavuus.

Tutkimus pohjautuu laajaan arkistomateriaaliin, josta kaikkien Pirkkalan opetuskokeilun kannalta keskeisten prosessien virallinen aineisto on käyty läpi. Tärkeimpiä lähdekokonaisuuksia ovat opetushallituksen opetuskokeiluun liittyvät aineistot, oikeuskanslerinviraston opetuskokeiluun liittyneen tutkinnan asiakirjat sekä Tampereen yliopiston kokeiluun liittyvät asiakirjat. Tämän lisäksi Leskinen on tehnyt laajaa työtä Työväen Arkistossa sekä käynyt keskeisten sanoma- ja aikakauslehtien avulla läpi vuonna 1975 käytyä julkista keskustelua. Näiden lisäksi Leskinen on tehnyt muutamia haastatteluja. Tämän aineiston avulla kokeilusta piiryy kokonaiskuva, jollaista ei ole aikaisemmin esitetty ja kuten edellä todettua, tämän kuvauksen Leskinen tekee sujuvalla kielellä ja kiinnostavasti.

Tulkinta on kuitenkin paikoitellen yliampuvaa. Toimijoista muodostuu ylirationaalinen kuva, jossa he toimivat päämäärätietoisesti yhden päämäärän – valankumouksen puolesta. Tämän suhteen Leskinen käyttää keskeisenä argumenttina vuoden 1972 SDP:n Tampereen puoluekokouksessa käytyä koulutuspoliittista keskustelua, jossa SDP:n nuori vasemmistosiipi, johon kuuluivat muun muassa tuleva kouluhallituksen pääjohtaja Erkki Aho, opetusministeri Ulf Sundqvist sekä edellinen opetusministeri Matti Louekoski, koros-

1. Paavi Kärenlampi, *Taistelu kouludemokratiasta Koulu-demokratian aalto Suomessa*. Bibliotheca Historica 37. SKS 1999.

2. Jari Leskinen, *Tulevaisuuden turvaksi. Sotavahinkoyhdistyksen ja irtaimiston sotavahinkoyhdistyksen sotavahinkovakuutustointiminta 1939–1954*. Sotavahinkoyhdistyksen säätiö ja sotavahinkosäätiö 1954–2004. Sotavahinkosäätiö 2004.

tivat koulutuksen merkitystä uuden, demokraattisemman sekä sosialistisemmän yhteiskunnan rakentamisessa. Tätä keskustelua, jossa ilmaistiin radikaalejakin ajatuksia, seuraten Leskinen tarkastelee kokeilun etenemistä, minkä johdosta kokonaisuudesta muodostuu turhan yksipuolinen kuva. Tulkinta yksinkertaistaa monimutkaista todellisuutta, jolla oli ulottuvuudet valtakunnan politiikasta koulutuksen kehittämisen ja tutkimuksen kautta ihmisten arkeen. Tämä näkökulma Leskisen olisi tullut lukijalle avata. Näin Leskinen olisi yhtäältä kääntänyt kriittisen katseen omaan työhönsä sekä toisaalta luonut lukijalle ”koordinaatit” tutkimuksensa lukemiselle.

Koska näinkin kiinnostava ja poikkeuksellinen aihe on ollut lähes tutkimatonta maaperää, sen tutkiminen jatkuu toivon mukaan tulevana vuosina. Kokonaiskuva 1970-luvun koulutuksen kehittämisestä, sen arjesta, mutta myös poliittisesta taistelusta kaipaa lisäselvitystä, jo pelkästään siksi, että ajat tunnetaan huonosti. On siis arvokasta, että Leskinen otti vuosia sitten tämän urakan tehtäväkseen. Ennen Leskisen teosta Pirkkalan opetuskokeilu oli useimmille alan ammattilaisillekin nimeä myöten tuntematon asia. Leskisen teoksen myötä näin ei enää ole, mutta lukiessa on syytä olla kriittinen, ettei Pirkkalan kokeilun pyrkimys käy toteen – aivopesu eli yksipuoleisen näkemyksen saaminen historiasta.

Lopuksi on syytä palata vielä itse historian opetukseen, muodostuihan viidensille luokille tehdystä historian opetusmonisteesta koko Pirkkalan opetuskokeilun symboli. Siitä kiinnostuneille tiedoksi, että moniste löytyy kokonaisuudessaan Suomen historiaverkko Agricolasta.³

MATTI RAUTIAINEN, DOSENTTI, KT
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

3. Analyysia sitten 1970-luvun väittelyn siitä on tehty vähänlaisesti. Tomi Mertanen on artikkelissaan ”Luokkasota osana opetussuunnitelmaa: Pirkkalan opetuskokeilu vuosina 1973–1975” (*Kasvatus* 1 (2013), 79–86) tarkastellut monisteen sisältöä sekä sen sisältämiä opetuksellisia ratkaisuja.